

فصلنامه راهبرد سیاسی
سال اول، شماره ۳، زمستان ۱۳۹۶
صفحات: ۶۷-۴۳
تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۷/۰۵؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۶/۰۹/۲۸

تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران در پویایی فرآیند تکاملی بیداری اسلامی و تغییر معادلات قدرت در خاورمیانه

محمد رضا الفی*

چکیده

پایداری و پویایی فرآیند تکاملی بیداری اسلامی یکی از دغدغه‌ها و مسائل مهم و حساسی است که ذهن بسیاری از دلسوزان این حرکت را به خود مشغول داشته است. این مسأله، از زمانی آشکار و تشدید گردید که کشورهای سلطه‌جو با دخالت در اوضاع کشورهای اسلامی انقلابی منطقه، درصدد بدست گیری حکومت‌های مردمی این کشورها، انحراف و نابودی آن بودند. با تسریع موج اسلام‌گرایی و رویکرد جهان به دین و معنویت در دهه‌های اخیر و خیزش بیداری اسلامی به تبعیت از انقلاب اسلامی ایران؛ باعث شد تا جهان غرب و کشورهای سلطه‌جو، احساس خطر کرده به مقابله و سرکوب آن برخیزند و با افزایش فشارهای سیاسی، نظامی، اقتصادی، تحمیل جنگ، تجهیز شورشیان و حمایت از گروه‌های افراطی و سلفی، و ... آن را نابود کنند. بیداری اسلامی نشانه قدرت، عظمت، پویایی، احساس هویت، حیات و نشاط اسلام در جهان معاصر است؛ لذا بررسی پویایی آن، یکی از اهداف مهم این تحقیق می‌باشد. تحقیق حاضر، با بهره‌مندی از روش‌شناسی تفسیری و آینده‌پژوهی به این نتایج دست یافته است انقلاب اسلامی با باز آفرینی ارزش‌ها و آگاهی‌های دینی در جامعه اسلامی، ایجاد اعتماد به نفس، تقویت روحیه ضد استکباری، فراهم‌سازی وحدت اسلامی و با القای روحیه اقدام و در کنار آن، حمایت همه‌جانبه از نهضت‌های اسلامی توانست این جریان را هدایت و آن را هدفمند و پرقدرت‌تر از گذشته برای هدف نهایی که همان تعالی مادی و معنوی مسلمانان است به پیش ببرد.

کلید واژه‌ها

انقلاب اسلامی، بیداری اسلامی، کشورهای سلطه‌جو، استراتژی (راهبرد)، سیاست راهبردی، خاورمیانه.

* عضو هیأت گروه معارف اسلامی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران (نویسنده مسئول) alefireza@yahoo.com

مقدمه

پیروزی انقلاب اسلامی، نقطه عطفی برای احیای هویت دینی و نفی هرگونه خودباختگی بوده و این باور را در میان ملت‌های مسلمان ایجاد کرد که می‌توان با تکیه بر فرهنگ اصیل اسلامی و هویت دینی، به مجد و عظمت واقعی دست یافت. در واقع، انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی(ره) مهم‌ترین حرکت سرنوشت‌ساز در طول تاریخ کشورهای اسلامی بوده و با ساختار فرهنگ دینی خود موجب خیزش جنبش‌های اسلامی و نهضت‌های آزادی‌بخش در جهان گردید. (الفی، ۹۰: ۲۴) انقلاب اسلامی اندیشه و فرهنگ جهان استعماری و اندیشه انفعالی مسلمانان در برابر غرب را به چالش کشید و در تعارض با نظام بین‌الملل، ارزش‌ها و هنجارهایی را مطرح کرد که ضمن تعارض با منافع قدرت‌های حامی حفظ وضع موجود، باعث چالش در نظام بین‌الملل شد. (طاهری، ۱۳۸۸: ۵) انقلاب اسلامی توانست از جنبه‌های ساختاری و کارکردی تأثیراتی فرهنگی را به منصفه ظهور رساند. وحدت ارزش در عین کثرت روش روابط بین‌الملل گذارد و از جنبه ساختاری، انقلاب اسلامی موجب ارتقای توان بازیگرانی نوین از جمله تمدن اسلامی، جهان اسلام، امت اسلامی، نهضت‌های آزادی‌بخش و ملت‌ها گردید و نقش دین را به عنوان قدرتی تأثیرگذار بر پویش‌های بین‌المللی آشکار ساخت. (دهشیری، ۱۳۸۸: ۱۲۹) تحولاتی در ایران آغاز شد که به تغییرات عمده‌ای، نه تنها در حکومت بلکه در کل جامعه آن کشور انجامید و پی آمدهای آن مرزهای ایران را در نوردید و به بیرون از کشور رسید. (لوئیس، ۱۳۷۸: ۲۵) پیروزی انقلاب اسلامی در ایران پیامدهای مستقیم و غیر مستقیمی برای نظام بین‌الملل، عناصر و فرآیندهای درونی آن داشت. خروج ایران از اردوگاه غرب و تقابل اساسی با نظام بین‌الملل، تأثیرات عمیقی بر معادلات منطقه‌ای وارد نمود. (محمدی، ۱۳۸۸: ۳۳) به همین دلیل، نظام استکباری و در رأس آنان آمریکا از اوایل پیروزی انقلاب، جهت جلوگیری از تسری فکر و اندیشه آن درصدد مهار و نابودی آن بوده و از "استراتژی نابودی جمهوری اسلامی" دفاع می‌کند. (طاهری، ۱۳۸۸: ۷۳)

با پیروزی انقلاب، جنبش بیداری اسلامی وارد مرحله جدید شد و جهش توأم با عمق فکری را در جغرافیای اسلام به ویژه در میان توده‌ها و لایه‌های خفته جوامع اسلامی به وجود آورد. به گونه‌ای که بیداری اسلامی از حالت دفاع انفعالی خارج و در موضع تهاجم فکری و رفتاری قرار گرفت و در اشکال جریان‌ها و نهادهای سیاسی و حتی جنبش‌های مقاومت ظاهر گشت. بیداری منتج از انرژی آزاد شده انقلاب اسلامی که برای اولین بار در شکل یک نظام

سیاسی تحت عنوان "جمهوری اسلامی" ظاهر گشت، به زودی به حوزه مدیریت سیاسی و دیپلماتیک وارد؛ و سایر نظام‌های سیاسی جهان اسلام را متأثر کرد. (حیدری، ۱۳۸۶: ۲) انقلاب اسلامی پس از چند سده به شکل عملی و عینی، اسلام و جوامع اسلامی را از انزوا و سکون خارج کرد و انرژی آزاد شده از آن به عنوان موتور محرکه همه تحرکات و خیزش جریان‌ها و جنبش‌های اسلامی از یکسو مردم مسلمان منطقه را نسبت به حق و حقوق و توانایی‌های خود آگاه کرد و از سوی دیگر طلسم شکست ناپذیر بودن غول استبداد و اختاپوس استعمار و امپریالیسم را ابطال کرد و این مساله خود "جسارت و اعتماد به نفس" را به ملت‌های مسلمان بازگرداند.

در شرایط کنونی حضور قدرتمند حرکت بیداری اسلامی با محوریت نظام جمهوری اسلامی ایران و کارکرد آن در شکل مردم سالاری دینی و تحت مدیریت جنبش‌ها و جریان‌های سیاسی و مقاومت، معادلات قدرت در روابط بین‌الملل را دچار تغییر و تحول کرده است و در حال سامان دادن معادله جدیدی است که معارض با معادلات تعریف شده از سوی لیبرال دموکراسی به محوریت غرب می‌باشد. از این رو با تسریع موج اسلام گرایی و رویکرد جهان به دین و معنویت در دهه‌های اخیر و خیزش بیداری اسلامی در برخی از کشورهای جهان اسلام و منطقه خاورمیانه به تبعیت از انقلاب اسلامی ایران؛ باعث شد تا جهان غرب و کشورهای سلطه جو، با احساس خطر به مقابله و سرکوب آن برخیزند. آمریکائیان و متحدینشان در اروپا و خاورمیانه از جمله رژیم صهیونیستی، عربستان، امارات، قطر و ... در تلاش‌اند تا با اقداماتی مانند افزایش فشارهای سیاسی، نظامی، اقتصادی، تحمیل جنگ، تجزیه کشور، ایجاد تفرقه و شکاف‌های قومی، تجهیز شورشیان و حمایت از گروه‌های القاعده و سایر گروه‌های افراطی و سلفی، و ... آن را نابود کنند.

بهرحال با شروع تحولات منطقه در چند سال گذشته، رهبر معظم انقلاب در یک نام گذاری دقیق و هوشمندانه با عنوان واژه "بیداری اسلامی" نشان داد که اکنون رویارویی آمریکا و ایران در صحنه دیگری آغاز شده است. آمریکا و متحدینشان که از سقوط سه متحد خود در منطقه یعنی حسنی مبارک، بن علی و معمر قذافی دچار شوک شده بود؛ سعی کردند نیروی خود را جهت توقف، نابودی و انحراف این حرکت بکار گیرند.

اهمیت و ضرورت تحقیق

نگاهی به آینده بیداری اسلامی بویژه مهم‌ترین بخش آن که پایداری و پویایی فرآیند تکاملی آن در قالب نظام‌سازی است و نیز چالش‌های این تحول بر نظام سلطه، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی آن و حتی افق تمدنی بیداری اسلامی، از جمله مسائل حیاتی و مهمی است که نیازمند بررسی علمی دقیق صاحب نظران، نخبگان و تحلیلگران است تا بتوانند با ارائه راهکارها و پیشنهادهای به این فرآیند کمک کنند. از این رو، تحقیق حاضر فتح بابی است تا بتواند از جنبه صرف نظری و تئوریک خارج و پیشنهادهای را برای اجرای عملی آن تحت عنوان سیاست‌های راهبردی و استراتژیک مطرح نماید. لازم بذکر است این مقاله نیاز دارد که مورد نقد و بررسی علمی اندیشمندان و صاحب نظران قرار گیرد تا جنبه‌های ناگفته و پنهان آن روشن و با تحقیقات دیگر محققان محترم کشور اسلامیمان تکمیل گردد.

سؤالات اصلی و فرعی تحقیق

با توجه به چالش‌های موجود و پیش روی فرآیند تکاملی بیداری اسلامی، سؤال مقاله چنین خواهد بود. جمهوری اسلامی به عنوان یکی از تأثیرگذارترین بازیگران صحنه روابط بین الملل و خاورمیانه و از حامیان قدرتمند جنبش‌های مردمی (مستضعفین در برابر مستکبرین)^۱ و بیداری اسلامی در خاورمیانه، چگونه می‌تواند در پایداری و پویایی فرآیند تکاملی بیداری اسلامی نقش مهمی ایفاء نماید؟

- جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از بازیگران مهم و تأثیرگذار در خاورمیانه، چگونه می‌تواند به خنثی سازی فعالیت‌های دشمنان بیداری اسلامی اقدام نماید؟

- جمهوری اسلامی ایران با اتخاذ چه سیاست‌های می‌تواند، تهدیدات بیداری اسلامی را به فرصتی برای دستیابی به برخی از آرمان‌ها و اهداف انقلاب اسلامی تبدیل نماید؟

- آیا با تکیه بر پویایی فرآیند بیداری اسلامی می‌توان بر همگرایی جهان اسلام تأکید کرد؟

^۱ - اصل یکصد و پنجاه و چهارم - جمهوری اسلامی ایران سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود می‌داند و استقلال و آزادی و حکومت حق و عدل را حق همه مردم جهان می‌شناسد. بنابراین در عین خودداری کامل از هرگونه دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر از مبارزه حق طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می‌کند.

در پاسخگویی به سؤال اصلی و سؤالات فرعی، تحقیق حاضر به این فرضیه می‌پردازد که برخورد هوشمندانه و شناخت دقیق استراتژی‌ها، طرح‌ها و شیوه‌های اعمال دشمنی آمریکا و متحدانشان در منطقه و معرفی و انتقال صحیح آنها به رهبران و نسل‌های جوان انقلابی در قالب طرح آگاه‌سازی، بصیرت‌افزایی؛ راهکار مناسبی برای پویایی و تداوم بیداری اسلامی خواهد بود.

روش‌شناسی تحقیق

مقاله حاضر با استفاده از روش تحقیق کیفی و شیوه گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و بر اساس روش‌شناسی تفسیری، تنظیم گردیده و نگارنده معتقد است که بیداری اسلامی و انقلاب اسلامی، بعنوان بخشی از واقعیت‌های اجتماعی هستند که از طریق کنش متقابل معنادار انسان‌ها خلق و محصول تعامل انسان‌ها بوده‌اند. از این رو حرکت بیداری اسلامی، به عنوان بخشی از یک فرآیند سیاسی، دارای مراحل گوناگونی از جمله شناسایی مشکلات پیش‌رو، تدوین راه‌حل‌ها برای پایداری و پویایی، بکارگیری اجرای دقیق سیاستگذاری‌ها و ارزیابی سیاست‌های اعمالی توسط صاحب نظران و نخبگان کشورهای اسلامی می‌باشد، بنابراین ضروری است جهت پویایی آن، با تشکیل اتاق‌های فکر، میزگرد، کنفرانس؛ و تأکید بر مدل گروهی روش‌شناسی تفسیری، از طریق کنش و واکنش‌های اجتماعی به تداوم آن کمک کرد. از سوی دیگر، برای درک تأثیرگذاری انقلاب اسلامی در پایداری و پویایی فرآیند بیداری اسلامی؛ بایستی شناخت و تحلیل دقیق و معناداری از رفتارهای بوجود آورندگان و مخالفان آن بعمل آید چرا که شناسایی طرح‌ها، استراتژی‌ها و تاکتیک‌های دشمنان این حرکت، تهدیدات را به فرصت تبدیل نموده و از سوی دیگر به خنثی‌سازی اقدامات آنان منجر خواهد شد. بدین ترتیب تحقیق حاضر با بهره‌مندی از روش‌شناسی تفسیری و آینده‌پژوهی راهکارهایی را ارائه می‌دهد. نگارنده باور دارد: بدون داشتن استراتژی و سیاست‌های راهبردی و عملیاتی، پویایی فرآیند تکاملی این حرکت امکان‌پذیر نمی‌باشد.

از نظر سازماندهی تحقیق، نوشتار حاضر ابتداء به مفهوم بیداری اسلامی، علل شکل‌گیری، اهمیت آن برای جهان اسلام می‌پردازد. سپس در قسمت دیگری از بحث به بررسی جایگاه و موقعیت ژئوپلیتیکی ایران در خاورمیانه و نقش تأثیرگذاری انقلاب اسلامی در تغییر معادلات قدرت در منطقه و جهان پرداخته می‌شود. اما در آخرین و مهمترین بخش مقاله، چگونگی

تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران در فرآیند تکاملی بیداری اسلامی و تغییر معادلات قدرت در خاورمیانه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بیداری اسلامی

بیداری اسلامی در واقع به مثابه خویشن‌یابی، غفلت‌ستیزی، تولی و تبری، حراست از کیان اسلامی، سازش‌ناپذیری در برابر دشمن، نفی سلطه بیگانه و استبداد، استضعاف‌زدایی، ظلم‌زدایی، همواره در طول قرون اخیر وجود داشته است. (سالار، ۱۳۸۳: ۳) بیداری اسلامی، یعنی حالت برانگیختگی و آگاهی‌ای در امت اسلامی که اکنون به تحولی بزرگ در میان ملت‌های این منطقه انجامیده و قیام‌ها و انقلاب‌هایی را پدید آورده که هرگز در محاسبه شیاطین مسلط منطقه‌ای و بین‌المللی نمی‌گنجد؛ خیزش‌های عظیمی که حصارهای استبداد و استکبار را ویران و قوای نگهبان آنها را مغلوب و مقهور ساخته است^۱ (خیامی، ۱۳۹۲: ۵۳).

بیداری اسلامی را باید پدیده‌ای برآمده از رویارویی جهان اسلام با تمدن غربی و واکنشی در پاسخ چند صدساله جهان اسلام که آن را از رشد و اعتلای حقیقی خود باز داشته، دانست. (الفی، ۱۳۹۲: ۵۹) بیداری اسلامی توجه و خواست ملت‌های مسلمان برای بازگشت به زندگی و فرهنگ اسلامی خود می‌باشد. میل بازگشت به مبانی و اصول اسلامی، عدم اکتفاء به دین به عنوان یک مسلک اخلاقی صرف، ورود دین به عرصه سیاست و اداره جامعه و در یک کلام حاکم کردن اسلام بر همه شئون زندگی که اینگونه امت اسلام می‌تواند در برابر مشکلات خود مقاومت کرده و بر مسائل و مشکلات خود فائق آید و به عزت و پیشرفت دست یابد. بیداری راهی است که می‌تواند ملت اسلام را به آرمان‌های حقیقی خود برساند؛ یعنی به همان مجموعه آرمانی عزت، معنویت، قدرت، رفاه و عظمت علمی؛ همان چیزهایی که برای یک ملت، مطلوب و محبوب است.^۲ (فهمی، ۱۳۹۰: ۱۹-۱۸)

۱- فرمایشات مقام معظم رهبری در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی، تهران ۱۶ شهریور ۱۳۹۰.

۲- دیدار رهبر معظم انقلاب به مناسبت میلاد امام حسین علیه‌السلام ۱۳۸۱/۷/۱۷.

راهبرد یا استراتژی: راهبرد (استراتژی):^۱

راهبرد یا استراتژی به طرح عملیاتی دراز مدتی گفته می‌شود که به منظور دست یابی به یک هدف مشخص، طراحی شده باشد. در حقیقت، راهبردها مسیر تحقق اهداف را مشخص می‌سازند. (شجاعی، ۱۳۹۱: ۱) راهبرد، معادل استراتژی است که «سون تسو»^۲، فیلسوف چینی برای اولین بار حدود سال ۴۰۰ ق م. به مفهوم هنر و فن طرح ریزی، ترکیب و تلفیق عملیات نظامی برای رسیدن به هدف مشخص جنگی به کار برد. و از واژه یونانی^۳ به معنی هنر و علم هدایت نیروی نظامی گرفته شده است. ولی از اوایل قرن بیستم، آلفرد ماهان^۴ و هانس دلبروک^۵ در کاربرد جدید، بر ارتباط نزدیک جنگ و سیاست تأکید کردند و مفهوم کنونی آن، راه و روش رسیدن به هدف‌هاست و اموری استراتژی شمرده می‌شود که بلندمدت و در محیط رقابتی بوده و جنبه حیاتی داشته باشد. (طیبی، ۱۳۸۲: ۱۱۱-۱۰۹) آلفرد چندلر^۶ در معنای جدید استراتژی این گونه تعریف می‌کند: «تعیین اهداف طویل‌مدت برای یک نهاد (اقتصادی، نظامی و یا غیره)، و اتخاذ طرز عمل و تخصیص منابع لازم جهت نیل به هدف» می‌باشد. در این تعریف استراتژی یک برنامه ریزی معقولانه بکار گرفته می‌شود. (لطفیان، ۱۳۸۷: ۵)

راهبرد از سه عنصر اهداف^۷، راه‌ها^۸ و ابزارها^۹ تشکیل می‌شود. (ازغندی و روشندل، ۱۳۷۴: ۶)

در یک استراتژی مطلوب و قوی باید این سه عنصر در نظر گرفته شود چرا که بدون توجه به آنها و سایر ویژگی‌ها و مشخصات استراتژی، نمی‌توان به اهداف استراتژیک و راهبردی دست یافت (ازغندی - روشن دل، همان: ۸۴). لازم بذکر است راهبرد مطلوب، راهبردی است که با در نظر گرفتن منافع و اهداف، دارای سه رکن باشد که عبارتند از:

۱- واقع بینی: ضرورت در نظر گرفتن هدف، از جمله اهداف متعالی، در افق مقدمات و امکانات است.

4-strategy

5-Son Tesoe

6- strtagos

7-Alferd Muhan

8- Huns Delborg

9-Alferd Chandler

10- ends

11-ways

12- means

۲- سیاست‌های راهبردی، اتخاذ تصمیم حال برای آینده و یا آینده را در حال دیدن است. در صورتی ثمربخش واقع می‌شود که منتهی به سیاست‌های با ثبات حاصل از واقع بینی شود.

۳- امنیت: رکن اساسی هر نوع اقدام درازمدت است. در صورت نبود امنیت، هر نوع تصمیم و عمل و با هر درجه از اعتبار، نقش زدن بر آب است. اتخاذ تصمیمات راهبردی، مدیون احساس امنیت پایدار است. چرا که به کارگیری سیاست‌های راهبردی، به معنی سرمایه گذاری برای آینده و فدا کردن حال برای آینده است که تحقق آن به احساس امنیت وابسته است. (حسینی شحنه، ۱۳۹۰: ۲۰۴-۲۰۳)

عوامل شکل گیری خیزش و بیداری اسلامی

با نگاهی به گذشته و رویارویی جهان اسلام با غرب، بطور خلاصه عوامل شکل گیری بیداری اسلامی عبارتند از:

- ۱- شناخت عقب افتادگی‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی جوامع اسلامی؛
- ۲- توجه به فقر، جهل، عدم بهداشت و وضعیت فلاکت بار حاکم بر جهان اسلام؛
- ۳- شناخت پیشرفت‌های مادی جهان غرب و مقایسه وضعیت جوامع غربی با جوامع اسلامی؛
- ۴- توجه به گذشته پرافتخار و عظمت دنیای اسلام و تمدن درخشانی که مسلمانان در گذشته تاریخی خود خلق کرده‌اند؛
- ۵- توجه به میراث علمی و غنی اسلام در عرصه‌های مختلف علوم و معارف بشری و نقشی که دانشمندان اسلامی در هدایت قافله فکری بشری به عهده داشته‌اند؛
- ۶- توجه به بدعت‌ها، خرافات و نارسایی‌هایی که در عرصه اندیشه دینی گریبان گیر دنیای اسلام شده است؛
- ۷- توجه به تشّت، تفرقه و درگیرهای فرقه‌ای در سراسر جامعه اسلامی؛
- ۸- توجه به فشار خردکننده‌ای که حاکمان مستبد بر مردم اعمال، و با ظلم و بی عدالتی به چپاول آنان می‌پرداخته‌اند؛
- ۹- درک حضور استعمارگران غارتگر و اشغال کشورهای اسلامی توسط آنان و رهایی از مشکلات اشغال گری؛
- ۱۰- آشنایی با مفاهیم جدید فکری رهاورد تمدن غرب از قبیل آزادی، برابری، استقلال و ... (میرآقایی، ۱۳۸۳: ۵۱-۵۰)

- ۱۱- رشد و توسعه وسایل ارتباط جمعی و تکامل شیوه‌های تبلیغ اسلام؛
- ۱۲- ورود نسل جدید با ویژگی‌های انقلابی به عرصه منازعات که فهم ریشه‌ای و واقعی‌تری از علل عقب افتادگی‌های علمی، اقتصادی و اجتماعی جوامع خود، به ویژه در حوزه فکر و فرهنگی دارند؛
- ۱۳- توجه به وحدت دینی و بن‌مایه‌های انسجام ایدئولوژیک و درک درست از راهبردهای قدرت‌های خصم و استکبار برای ایجاد گسست در جهان اسلام؛
- ۱۴- رشد و گسترش سریع تحولات با فراگیری تکنولوژی رسانه‌ای در میان مردم بویژه جوانان و امکان اطلاع‌رسانی سریع؛
- ۱۵- نقش ویژه انقلاب اسلامی که عامل عمده بیداری اسلامی است.

اهمیت و ضرورت شناخت ماهیت و بازتاب بیداری اسلامی

مقام معظم رهبری در خصوص اهمیت و ضرورت شناخت ماهیت و بازتاب آن به موارد ذیل اشاره می‌نمایند:

- ۱- بیداری اسلامی نشانه پویایی، حیات و نشاط اسلام است؛
- ۲- بیداری اسلامی نشانه احساس هویت و شخصیت احیاء شده مسلمین در دوران معاصر است و جریانی است جاری و زنده که هم اکنون با سرنوشت مسلمانان و جوامع اسلامی پیوند دارد؛
- ۳- بیداری اسلامی مقابله با سلطه استعمار و استکبار است که نوعی احساس تحقیرشدگی را به جوامع اسلامی القاء کرده بودند؛
- ۴- بیداری اسلامی پرچمی است که مسلمانان زیر لوای آن می‌توانند به وحدت و اتحاد واقعی برسند؛
- ۵- بیداری اسلامی امید، رشد و رسیدن به تمدن اسلامی و حضور همه جانبه اسلام را در چشم انداز حیات طیبه اسلامی خود، نوید می‌دهد. (نجفی، ۱۳۹۱: ۱۳)

اقدامات و شیوه‌های نظام سلطه برای مقابله با بیداری اسلامی:

امروزه موج بیداری اسلامی به سرعت در حال پیشرفت در سراسر جهان بوده و ارزش‌های اسلامی در حال احیاء می‌باشند. این موج باعث شکست سیاست‌های استعماری شده و دشمنان سعی دارند تا با این موج عظیم که در سراسر دنیا فراگیر شده از هر راهی و با بکار بستن

حربه‌های گوناگون مقابله کنند. در واقع با تسریع موج اسلام‌گرایی و رویکرد جهان به دین و معنویت در دهه‌های اخیر، به ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران که در حقیقت نقطه عطف و سرآغاز بیداری اسلامی در جهان بوده، باعث شد تا جهان غرب و ابرقدرت‌های سلطه جو، احساس خطر کرده و دوباره به سیاست اشغال مستقیم کشورها یا به تعبیر دیگر به استراتژی پرچم^۱ روی آورند و با تأسیس پایگاه‌های ثابت نظامی، سیاسی در کشورهای اسلامی، بدنبال تثبیت حضور خویش باشند. در همین راستا یکی از اهداف مهم آمریکا از حضور در افغانستان و عراق و در منطقه خاورمیانه، تأسیس پایگاه‌های ثابت در قلب جهان اسلام و منطقه عربی، مقابله با خیزش‌های اسلامی و سرکوب جنبش‌های اسلامی می‌باشد و این حقیقت را می‌توان در عملکرد و اظهار نظرهای سران غرب و کاخ سفید پیدا کرد. (سالار، ۱۳۹۱: ۲)

امروزه جهان استکبار، بالاخص آمریکا بیش از هر زمان دیگری خطر گسترش بیداری اسلامی را درک کرده و با ایجاد موانع، جنبش بیداری اسلامی را با چالش‌های جدی مواجه می‌نماید. نظام سلطه پس از غافل‌گیری در برابر تحولات منطقه و بیداری اسلامی، سعی می‌کند تا آن را تحت نظارت خود درآورد و به نوعی مدیریت این تحولات را به نفع خود در دست بگیرد. هدف غرب، از مهار بیداری اسلامی؛ این است که هم نیروهای مردمی را تضعیف و هم در عین حال، حکومت‌های انقلابی را تضعیف کند تا بتوانند رژیم‌های جدید را با توان و تلاش جدید و نیروی بیشتری سرکار بیاورند. حکومت‌هایی که وابسته‌تر و گوش به فرمان‌تر کارکنند. همچنین به دنبال شبیه‌سازی در این کشورهای اسلامی هستند. وقتی مقاومت‌های مردمی در افغانستان و عراق علیه اشغالگران شروع شد، استعمارگران حرکت‌های کور و خشنی را به نام القاعده و سپس گروه‌های دیگر از جمله داعش را راه انداختند. کشتار مردم در حسینیه‌ها، مکان‌های عمومی، اشاعه عملیات‌های انتحاری در مقابل عملیات‌های استشهادی و کشتار کور برای مشابه کردن آدم‌های معارض، همگی در راستای انحراف حرکت‌های مردمی بود. به جای اینکه حمله علیه نیروهای اشغال‌گر اتفاق بیافتد، سنی را رو در روی شیعه و یا نیروهای مسلح را در برابر تجمعات مردمی قرار دادند و مردم را به جان هم انداختند. این شبیه‌سازی مفهومش آن است که این کشورها را به انقلاب‌های مصر و تونس و سایر انقلاب‌های مردمی تشبیه کنند.

۱- استراتژی پرچم عبارت است از استقرار نیروی نظامی و تأسیس پایگاه‌های نظامی برای رسیدن به اهداف سیاسی، اقتصادی و غیره، شیوه‌ای که کشورهای استعماری همیشه برای چپاول مردم کشورهای جهان به بهانه به خطر افتادن منافع آنها در کشوری و حفظ و حمایت اتباع خود بکار برده‌اند.

بر این اساس، سوریه را به عنوان بهترین مورد برای این شبیه‌سازی انتخاب کردند. ابتدا از مرزهای اردن، ترکیه و لبنان، سلاح، پول و امکانات تلفن‌های ماهواره‌ای را وارد سوریه کردند. بعد به تحریک مردم، سوریه علیه رژیم بشار اسد پرداختند تا به این وسیله به مردم مصر، تونس، لیبی، یمن و ... اعلام کنند آن چیزی که در کشورهای شما اتفاق افتاده، انقلاب بود، در سوریه هم همین اتفاق در حال وقوع است. (فرزندی، ۱۳۹۰: ۳)

بنابر آنچه گفته شد بطور خلاصه برخی اقدامات و شیوه‌های آنان عبارتند از:

۱- تلاش برای ایجاد بحران در سوریه و پیوند آن با انقلاب‌های عربی، حذف حلقه‌ای از حلقه‌های مقاومت؛

۲- حمایت (سیاسی- امنیتی، مالی و غیره) از رژیم صهیونیستی جهت تضعیف گروه‌های مقاومت منطقه؛

۳- تلاش برای ایجاد بحران مشروعیت و جلوگیری از استقرار حکومت‌های مردمی در کشورهای خاورمیانه؛

۴- دامن زدن به اسلام‌هراسی، شیعه‌هراسی و ایران‌هراسی در خاورمیانه و جهان از طریق ایجاد گروه‌های تروریستی داعش و غیره و وارنه نشان دادن اسلام و بیداری اسلامی در نظر جهانیان؛

۵- به کارگیری شبکه‌های مجازی و رسانه‌ای هدفمند و کنترل شده (رادیو، تلویزیون، فیس بوک و ...) جهت تخریب و انحراف حرکت بیداری اسلامی؛

۶- جلوگیری از شکل‌گیری ترتیبات امنیتی بومی و پایدار بین کشورهای اسلامی (مقیم‌ی و ستوده، ۱۳۹۲: ۲۵۸)

۷- ایجاد و تشدید اختلاف بین کشورهای اسلامی و جلوگیری از انسجام و وحدت در بین کشورهای اسلامی و ...

موقعیت ژئوپلیتیکی و اهمیت تأثیرگذاری ایران در روند تحولات جهانی و منطقه‌ای

تحولات جدید سیاسی- امنیتی و ژئوپلیتیک، ساخت قدرت و سیاست در خاورمیانه را به نفع ایران تغییر داده و همین امر، آثار و عواقب منفی بر منافع استراتژیک آمریکا در منطقه، متحدان منطقه‌ای آن در جهان عرب و موقعیت رژیم صهیونیستی داشته است. افزایش نقش و اهمیت تأثیرگذاری ایران در خاورمیانه بعد از وقوع بیداری اسلامی در درجه اول به افزایش روز

افزوت اهمیت مسائل خاورمیانه در نظام امنیت بین الملل باز می‌گردد. به همین نسبت و در درجه دوم، ایران به دلیل برخورداری از یک رشته ویژگی‌های طبیعی ژئوپلیتیک از یک سو و ساخت فرهنگی، مذهبی و تاریخی قدرت و سیاست از سوی دیگر، به عنوان مهم‌ترین کشور تأثیرگذار بر مسائل حائز اهمیت می‌گردد.

در این فضای جدید، کشور ما نیز در یکی از حساس‌ترین موقعیت‌های ژئوپلیتیکی جهان قرار گرفته، به گونه‌ای که مناطق ژئوپلیتیکی فعالی با کارکردهای گسترده و متعدد گرداگرد آن را فرا گرفته و آن را به صورت کانون جاذبه دیپلماسی منطقه‌ای و جهانی در آورده است. این موقعیت نه تنها باعث تأثیرگذاری ایران در روند تحولات جهانی و منطقه‌ای می‌شود، بلکه کارکرد مناطق پیرامونی نیز می‌تواند مسائل ایران را تحت تأثیر قرار دهد. موقعیت ایران در نظام جهانی و منطقه‌ای و کنش و روابط متقابل آن با قطب‌های قدرت جهانی و مناطق ژئوپلیتیکی، همواره مسائل جدیدی را می‌آفریند که مجموعاً زمینه بسیار مناسبی را برای مطالعه عوامل پویا و متحول سیاسی و علمی با تأکید بر واقعیت‌های جغرافیایی برای تبیین سیاست خارجی فراهم آورده است. (توتی و دوست محمدی، ۱۳۹۲: ۲۱۰)

محورهای اساسی و عملیاتی انقلاب اسلامی در فرآیند بیداری اسلامی

انقلاب اسلامی با باز آفرینی ارزش‌ها و آگاهی‌های دینی در جامعه اسلامی، ایجاد اعتماد به نفس، تقویت روحیه ضداستکباری، فراهم سازی وحدت اسلامی و با القای روحیه اقدام و در کنار آن، حمایت همه جانبه از نهضت‌های اسلامی توانست این جریان را هدایت کند و آن را هدفمند و پر قدرت‌تر از گذشته برای هدف نهایی که همان تعالی مادی و معنوی مسلمانان است به پیش ببرد. (دهشیری و نجاتی آرانی، ۱۳۹۱: ۳۰۰) نقش آفرینی انقلاب اسلامی، بارزترین مشخصه مشترک در میان مجموعه خیزش‌های به هم پیوسته و دنباله وار جاری در خاورمیانه و شمال آفریقا است. (خواجه سروی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۳۸-۱۳۷) اگر بطور دقیق به گذشته پرافتخار انقلاب اسلامی و نظام برآمده از آن نگاهی داشته باشیم، تحولاتی که با اندیشه امام خمینی(ره) آغاز گردید، جهان سیاست را به چالش کشید و زمینه ساز تحولات بنیادین در این حوزه گشت. در ذیل به برخی از محورهای اساسی و عملیاتی انقلاب اسلامی در فرآیند بیداری اسلامی پرداخته می‌شود که عبارتند از:

۱- تغییر معادلات قدرت در منطقه و جهان و تأکید بر نظم جدید جهانی مبتنی بر

دین

انقلاب اسلامی درصدد است یک نظم جهانی بر پایه دین در جهان ایجاد کند و برای تحقق این هدف، دو استراتژی را در پیش گرفته است که عبارتند از:

۱-۱- پیروی از یک برنامه کوتاه مدت با هدف مقابله با جهانی سازی به مفهوم غربی و تلاش برای جلوگیری از برقراری نظام جهانی مبتنی بر آموزه‌ها و ارزش‌های غربی؛

۱-۲- اجرای برنامه دراز مدت به منظور تضعیف جهانی شدن غربی با ارائه تصویری از نظام مطلوب و آرمانی اسلامی و برانگیختن اشتیاق جهانیان به این حکومت.

با پیروزی انقلاب اسلامی و بیداری و همبستگی که میان ملت‌های مسلمان به وجود آمده و به نوعی آرمان و اهداف مشترک، منافع همگن، و مهمتر از همه احساس قدرت و توانمندی فوق العاده در ابعاد گوناگون تدریجاً جهان اسلام به عنوان یک بازیگر مستقل و یک قدرت مهم چه به صورت بالفعل و چه به صورت بالقوه در ابعاد فرهنگی، جغرافیایی و اقتصادی مطرح گردیده که در گفتمان سیاسی قبل از انقلاب وجود نداشت. (محمدی، ۱۳۸۸: ۵۰)

۲- بازسازی تمدن اسلامی و تأکید بر امت سازی

انقلاب توانست یک تحول فکری ایجاد کند و این تحول فکری در جهت بازسازی تمدن اسلامی بود. تمدنی که ریشه در گذشته داشت، ولی امکان پویایی و تعامل فرهنگی را با سایر تمدن‌ها داشت. و این بود که انقلاب اسلامی، واحد تحلیل در روابط بین‌الملل را از دولت و ملت به تمدن ارتقا داد. انقلاب اسلامی از این لحاظ که پروژه امت سازی را که بر اساس حفظ آرمان‌ها، اهداف و ارزش‌ها استوار است دنبال کرد و در جهت تداوم آرمان‌ها، باورها و ارزش‌ها به طور مسلم گام بر می‌دارد.

۳- تغییر شیوه‌های مبارزاتی بر پایه دین در منطقه و جهان

با تأکید رهبران انقلاب اسلامی به لزوم پیروی از قرآن کریم و احکام اسلامی، تردیدی باقی نمی‌گذارد که این انقلاب در پی تحکیم جهانی اصول بنیادین اسلام در جهان است. شیوه تعامل میان جهان مستقل و جهان سلطه‌جو، تحولی عظیم ایجاد کرد و مرز جدیدی که به قول امام(ره) مرز بین مستضعفان و مستکبران بود، ترسیم کرد. در عرصه منطقه‌ای، انقلاب اسلامی

سبب جوشش جنبش‌های اسلامی و آزادیبخش شد. بعضی از این جنبش‌ها جنبه رادیکال پیدا کردند و درصدد واژگونی نظام‌های حاکم برآمدند، بعضی جنبه اصلاح‌طلبانه و میانه‌رو پیدا کردند تا با اقدامات اندیشه‌ای در ذهنیت مردم تحول ایجاد کنند، بعضی دیگر نیز جنبش‌هایی بودند که به طور کامل برگرفته از انقلاب اسلامی بودند؛ مانند جنبش حزب‌الله که ساختار کلی نظام جمهوری اسلامی و ولایت فقیه را در درون ایدئولوژی مبارزاتی خود وارد کرد. وجه مشترک تمام این جنبش‌ها، الهام گرفتن از فلسفه مبارزاتی انقلاب اسلامی برای پیروزی بود که طی آن مردم با دست‌های خالی، با مشت‌های گره کرده و با فریاد الله اکبر به پیروزی رسیدند. نهضت‌های یادشده تا حدود زیادی توانستند در این رهگذر توفیقاتی را به دست آورند. (روزنامه جوان، ۱۳۹۰: ۳)

۴- مبارزه با استبداد و استکبار

یکی از تحولات پس از انقلاب اسلامی، انتخاب اسلام به عنوان راهی برای مبارزه با استبداد و استکبار است. انقلاب اسلامی، به عنوان پدیده‌ای که بر بنیاد ارزش‌های دین با تکیه به روش‌ها و شیوه‌های نوین دموکراسی، شکل گرفت والگوی جدید از مقاومت و مبارزه با استبداد و استعمار را به نمایش گذاشت، الگوی جدیدی از مدیریت در عرصه قدرت، سیاست و حاکمیت را متجلی و شکل جدیدی از تاثیرگذاری و متفاوت از کارکرد تاریخی مزبور را بنا نهاد و نوعی از جریان احیاء، بیداری فکری و ایدئولوژیک را سامان داد و هدایت کرد. (حیدری، ۱۳۸۶: ۴)

۵- الگوی همگرایی و وحدت اسلامی با تأکید بر هویت دینی

انقلاب اسلامی با ارائه الگوی عملی و نظری از جمهوری اسلامی و نیز ترغیب مسلمانان به همگرایی و وحدت اسلامی، توانست هویت سیاسی و دینی جدیدی بر اساس ارزش‌های دینی به مسلمانان ببخشد و با زنده نگه داشتن حضور مردم در عرصه‌های مختلف انقلاب، زمینه مشارکت و حق تعیین سرنوشت مردم را فراهم کند.

۶- جایگزینی ساختارهای ارزشی جدید و بومی سازی ارزش‌ها

انقلاب اسلامی به صورت‌های مختلف، ساختارهای پذیرفته شده در جهان را شکست و به جای آن، ساختارهای ارزشی جدیدی را جایگزین ساخت. در اندیشه مدرنیته برای انتقال جامعه

سنتی به مدرن، نیاز به یک الگوی جهانی توسعه است، الگویی برگرفته از غرب پیشرفته؛ ولی انقلاب اسلامی با زیر سؤال بردن مبانی توسعه غرب و نفی دنیا گرایی افراطی و طرد نظریه توسعه و زندگی بدون معنویت، فضای ارزشی تازه‌ای را به روی جهانیان گشود که در آن هم به نیازهای مادی و هم به نیازهای معنوی پاسخ داده می‌شود. (مقدس پور، ۱۳۹۰: ۴)

۷- تأکید بر الگوی صلح طلبی و عدالت محوری در منطقه و جهان

انقلاب با اهتمام به استقلال سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی و بیداری جهان اسلام، پیام خویش را مبنی بر ساختن دنیایی امن توأم با صفا و صمیمیت برای انسانها ارائه و زمینه‌ای را فراهم کرد که انسان‌ها بتوانند با بهره مندی از معنویت، استقلال، آزادی، توجه به خدا و بر اساس تعالیم مبتنی بر فطرت پاک بشری دنیایی پر از صلح، عدالت و معنویت را رقم زنند. همچنین توانایی انقلاب در تلفیق دین و سیاست، سنت و مدرنیته، روشنفکری و دیانت، معنویت و مادیت، عدالت و آزادی، استقلال و امنیت قابل توجه است.

۸- بسیج توده‌های مردمی

دکتر حسن الترابی رهبر جبهه اسلامی سودان می‌گوید: انقلاب اسلامی، اندیشه کار مردمی و استفاده از توده‌های مردم را به عنوان تجارب و هدیه‌ای گران بها به جنبش‌های اسلامی در جهان اسلام اعطاء کرد. گرایش به اندیشه کار مردمی، جنبش‌های اسلامی را به سوی وحدت طلبی مذهبی و قومی سوق داده، این امر، جنبش‌های اسلامی سیاسی را از اختلاف و تفرقه دورتر ساخته و آن‌ها را از تشکیلات قوی‌تر، امکانات وسیع‌تر، حمایت گسترده‌تر و پایداری بیشتر برخوردار ساخته است. نمونه‌های فراوانی از رویکرد مردم در حرکت‌های سیاسی دیده می‌شوند. از جمله انتخاب شعارهای مردم که الله اکبر و لا اله الا الله مهم‌ترین این شعارهاست. (مقدس پور، ۱۳۹۰: ۳)

با تأملی در محورهای اساسی فوق و بکارگیری آن‌ها توسط مردم در کشورهای انقلابی خاورمیانه؛ می‌توان رفتار انسان‌های مشارکت کننده در حرکت‌های بیداری اسلامی را بر اساس نظریات تفسیرگرایان از جمله ویلهلم دیلتای^۱ و ماکس وبر^۲ این گونه تفسیر کرد آنها معتقدند

1- Wilhelm Dilthy

2- Max Weber

هستند: که انسان موجودی است که دارای آزادی، تجربه با معنا و آگاهی است و این آگاهی در مقایسه با عوامل اجتماعی تأثیر بیشتری بر کنش اجتماعی می‌گذارد. (واثق غزنوی، ۱۳۸۹: ۷۷) بنابراین:

- ۱- کنش مردم انقلابی، در پویایی فرآیند بیداری اسلامی بر اساس قرائت و تفسیر آنان از پدیده‌های اجتماعی عصر حاضر و بیشتر ملهم از انقلاب اسلامی ایران صورت گرفته است؛
- ۲- تجربه‌ای که از طریق معانی موجود در سمبل‌ها و نمادهای گروه‌های اولین درک می‌کنند از آنها در حرکت‌های بعدی هم استفاده می‌کنند بطور مثال تغییر شیوه‌های مبارزاتی بر پایه دین و نیز چگونگی بسیج منابع و بسیج مردمی و استفاده از شعار الله کبر، لا اله الا الله در انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی؛
- ۳- کنش مردم در انقلاب اسلامی ایران و همچنین حرکت بیداری اسلامی معنادار دار، هدفمند بوده است. چنانکه در هر دوی این حرکت‌ها بدین‌بال جایگزینی ساختارهای ارزشی جدید و بومی سازی ارزش‌ها بوده‌اند.
- ۴- کنش و واکنش معنادار و هدفمند مردم برای رسیدن به استقلال، آزادی در برابر مستکبرین جهان بوده است.

چگونگی تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران در فرآیند بیداری اسلامی و تغییر معادلات قدرت در خاورمیانه

آنچه در این بخش و مهمترین مبحث از مقاله ارائه می‌شود در پاسخ به این سؤال است که جمهوری اسلامی به عنوان یکی از تأثیرگذارترین بازیگران صحنه روابط بین الملل و خاورمیانه و از حامیان قدرتمند جنبش‌های مردمی و بیداری اسلامی در خاورمیانه، چگونه می‌تواند در پایداری و پویایی فرآیند تکاملی بیداری اسلامی نقش مهمی ایفاء نماید؟ در پاسخگویی به سؤال اصلی، تحقیق حاضر به این فرضیه می‌پردازد برخورد هوشمندانه و شناخت دقیق استراتژی‌ها، طرح‌ها و شیوه‌های اعمال دشمنی آمریکا و متحدانشان در منطقه و معرفی و انتقال صحیح آنها به رهبران و نسل‌های جوان انقلابی در قالب طرح آگاه سازی، بصیرت افزائی؛ راهکار مناسبی برای پویایی و تدوام بیداری اسلامی خواهد بود. لذا جهت عملیاتی نمودن این حرکت و خروج از حالت نظری و تئوریک صرف و تبدیل آن به اقدام عملی، بایستی نگرشی استراتژیک، آینده نگر، سریع، دقیق، هدفدار و هدفمند توأم با دیدگاه آسیب

شناسنامه داشته باشیم. در یک استراتژی مطلوب که باید سه عنصر اهداف، راه‌ها و ابزارها در نظر گرفته شود چرا که بدون توجه به آنها و سایر ویژگی‌ها نمی‌توان به اهداف استراتژیک و راهبردی دست یافت. از سویی دیگر از آنجائیکه سیاست‌های راهبردی، اتخاذ تصمیم حال برای آینده و یا آینده را در حال دیدن است در صورتی ثمربخش واقع می‌شود که منتهی به سیاست‌های با ثبات حاصل از واقع بینی، امنیت و ثبات باشد. از این رو ضروری است که برای پایداری، پویایی و تکامل جریان بیداری اسلامی؛ استراتژی قوی و دقیقی در برابر رقباء بالقوه و بالفعل در این منطقه حساس داشته باشیم. چون نداشتن استراتژی، شبیه رانندگی در جاده تاریک و تنگ و بدون چراغ می‌باشد. بدین ترتیب، برای عملیاتی نمودن طرح باید اتاق فکری قوی با استراتژیست‌ها و سیاستمداران با تجربه و استراتژی‌ها و تاکتیک‌های عملیاتی متعدد و گوناگون؛ روی میز کار داشته باشیم. همچنین لازم است که برای رسیدن به اهداف استراتژیک، داشتن روحیه جمع‌گرایی و کارگروهی و خردجمعی از ملزومات کار می‌باشد. لذا تیمی استراتژیک که بتواند تمامی جوانب و زوایای پیدا و پنهان مسائل را خوب ببیند، لازم می‌باشد. به‌رحال برای تحقق پویایی و تداوم جریان بیداری اسلامی و خنثی نمودن استراتژی‌های دشمن، در کنار نیروهای نخبه دانشگاهی و علمی، مدیران با تجربه استراتژیست در مراکز امنیتی- اطلاعاتی و نظامی، دستگاه دیپلماسی و سیاست خارجی، برنامه محور در ضروریات می‌باشد. بدین گونه که این دستگاه بتواند کمک سایر بازیگران داخلی، با شناسایی نقاط ضعف و قوت، تهدیدات را به فرصت تبدیل کند.

با توجه به مطالعات صورت گرفته در خصوص موضوع حاضر، از نظر نگارنده برای تحقق و عملیاتی نمودن تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران در پایداری و پویایی فرآیند تکاملی بیداری اسلامی و تغییر معادلات قدرت در منطقه و جهان، مهم‌ترین استراتژی‌ها و سیاست‌های راهبردی ذیل در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی پیشنهاد می‌گردد که عبارتند از:

الف: سیاست‌های راهبردی در بخش سیاسی - امنیتی:

۱- تدوین استراتژی‌های سیاسی جهان اسلام با همکاری نخبگان سیاسی- امنیتی کشورهای اسلامی؛

- ۲- ارتقاء همکاری‌های اطلاعاتی و امنیتی و تبادل اطلاعات در کشورهای همسوء با سیاست‌های راهبردی ایران جهت خنثی سازی عملیات اطلاعاتی سازمان‌های سیا، اینتلجنت سرویس، موساد و غیره در منطقه؛
- ۳- کمک به تقویت کامل بنیه دفاع ملی کشور و کشورهای اسلامی هم پیمان و همسو در قالب همکاری‌های دفاعی- امنیتی؛
- ۴- تأسیس و تشکیل کارگروه و اتاق فکری محرمانه جهت خنثی سازی عملیات آشکار و پنهان دشمن در منطقه؛
- ۵- تلاش برای گسترش روابط دیپلماتیک و حل و فصل اختلافات و سوتفاهم‌های موجود میان کشورهای اسلامی با رعایت اصل منافع ملی؛
- ۶- فعال کردن سفارتخانه‌ها و نمایندگی‌های جمهوری اسلامی در کشورهای اسلامی و افزایش رایزنی‌ها در جهت کسب اجماع نسبی کشورهای مسلمان در مسائل مختلف منطقه‌ای و بین المللی؛
- ۷- همکاری با برخی کشورهای معتدل و مستقل اسلامی، جهت استفاده از نفوذ آنان برای کنترل و مدیریت کشورهای افراطی و وابسته به جهان غرب؛
- ۸- گسترش و تعمیق توانایی‌های علمی محققین کشورهای اسلامی در خصوص علوم راهبردی و استراتژیک در سه سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی؛
- ۹- استفاده از ظرفیت سازمان جنبش عدم تعهد برای توسعه نفوذ کشورهای اسلامی؛
- ۱۰- مقابله با پروژه‌ی اسلام هراسی، ایران هراسی و تشیع هراسی غرب و متحدینشان در منطقه و جهان؛
- ۱۱- تشکیل اتحادیه‌های سیاسی، امنیتی و اقتصادی فراگیر، در میان کشورهای اسلامی؛
- ۱۲- فعال کردن بیش از پیش سازمان کنفرانس اسلامی و استفاده از آن برای توسعه روابط کشورها؛
- ۱۳- استفاده از ظرفیت سازمان کنفرانس اسلامی، برای حل مشکلات دنیای اسلام؛
- ۱۴- تأکید بر آرمان‌های انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی در مجامع جهانی و دیدارهای دیپلماتیک؛
- ۱۵- تقویت همه جانبه دبیرخانه بیداری اسلامی در تهران؛
- ۱۶- مدیریت اختلافات سیاسی موجود در بین کشورهای اسلامی؛

۱۷- ارائه الگویی مناسب از اندیشه امام خمینی(ره) و انقلاب اسلامی ایران در مبارزه بی‌امان و شجاعانه با نظام سلطه و دفاع از مستضعفان عالم؛

۱۸- تأکید و اصرار بر اصل امت واحده اسلامی، با برگزاری همایش، سخنرانی، دعوت از رهبران سیاسی، نخبگان، علماء، خطباء، شیوخ و بزرگان قبایل مختلف کشورهای اسلامی از اهل تسنن و تشیع و غیره؛

از آنجائی که در قانون اساسی جمهوری اسلامی بر چنین اصل راهبردی تصریح شده، لذا لازم که مسئولین سیاسی و اجرائی در عمل و شعار به آن پایبند باشند. بندهای ۱۵ و ۱۶ اصل سوم^۱ قانون اساسی دولت جمهوری اسلامی را، ملزم به توسعه و تحکیم برادری اسلامی می‌کند؛(منصور، ۱۳۸۰: ۲۷) و در اصل یازدهم قانون اساسی تصریح شده است: «به حکم آیه کریمه (ان هذه امتکم امه واحده و انا ربکم فاعبدون) (انبیا: ۹۲) همه مسلمانان یک امت‌اند و دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد.»(همان: ۳۰)

۱۹- تأکید بر نقاط مشترک سیاسی و غیره در تعامل با کشورهای اسلامی؛

۲۰- عادی سازی روابط حسن همجواری با برخی از کشورهای همسایه جهت مدیریت و کنترل آنان از رفتن به سوی غرب؛

ب- سیاست‌های راهبردی در بخش فرهنگی:

۱- تدوین استراتژی مدیریت افکار عمومی جهان اسلام با همکاری نخبگان علمی و فرهنگی کشورهای اسلامی؛

۲- هدف‌گیری افکار عمومی جهان اسلام و شناسایی نقاط قوت و ضعف برای حل و فصل اختلافات و برای ایجاد همدلی؛

۱- اصل سوم- دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد: ۱- ۱۵... - توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون عمومی بین همه مردم. ۱۶- تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان.

- ۳- گسترش مدار فعالیت نمایندگی‌ها و رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای اسلامی؛
- ۴- افزایش و تقویت همکاری‌های و فعالیت‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، مجمع جهانی تقریب مذاهب و سایر سازمان‌های فرهنگی- تبلیغی در کشورهای اسلامی؛
- ۵- برگزاری جلسات هم‌اندیشی‌های با حضور نخبگان و اندیشمندان مسلمان بصورت دوره‌ای در رابطه با مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی در کشورهای اسلامی؛
- ۶- گسترش سطح تعامل با نخبگان جهان، بخصوص کشورهای همسایه و اسلامی؛
- ۷- سرمایه‌گذاری در جهت طراحی یک برنامه دقیق، گسترده و همه‌جانبه (فرهنگی، سیاسی، و غیره) برای سوق دادن افکار عمومی ملت‌ها و دولت‌های مسلمان به سمت ایده امت واحد اسلامی؛
- ۸- توسعه دانشگاه‌های بین‌المللی و رشته‌های تحصیلی علوم سیاسی با گرایش بیداری اسلامی؛
- ۹- ایجاد تسهیلات به اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و دانشجویان مقاطع دکتری داخل کشور جهت استفاده از فرصت‌های مطالعاتی و برگزاری اردوها و بازدیدهای علمی از مراکز آموزشی و هنری جهت افزایش همکاری‌های علمی و فرهنگی؛
- ۱۰- تأسیس و گسترش فعالیت شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی در حوزه منطقه‌ای اسلام؛
- ۱۱- سرمایه‌گذاری در امور رسانه‌ای و هنری (تولید فیلم و...) با هدف تبیین آرمان‌های انقلاب و بیداری اسلامی؛
- ۱۲- سرمایه‌گذاری در امور رسانه‌ای و هنری (تولید فیلم و...) با هدف پرده برداری از جنایات کشورهای سطله جو و معرفی آن از طریق شبکه‌های رسانه‌ای از جمله ماهواره‌ها؛
- ۱۳- تسهیل ورود دانشجویان خارجی بویژه دانشجویان کشورهای مسلمان و سرمایه‌گذاری در جهت مدیریت فکری آنها بعنوان سفیران بیداری اسلامی؛
- ۱۴- طرح اندیشه‌های بنیادین و پویای اسلامی در مناسبت‌های مختلف منطقه‌ای و بین‌المللی با تأکید بر نقاط مشترک؛
- ۱۵- تسهیل شرایط جذب نخبگان مسلمان در مراکز آموزش عالی کشور؛

- ۱۶- اختصاص شبکه‌ای ماهواره‌ای رادیویی و تلویزیونی بنام بیداری اسلامی و به زبان‌ها و گویش‌های مختلف؛
- ۱۷- بکارگیری مؤثر امکانات دنیای وب و فضای مجازی برای تعامل بیشتر با افکار عمومی جهانی و مسلمانان؛
- ۱۸- آگاه‌سازی مردم کشورهای از طریق شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی، مراکز آموزشی و غیره از خطرات گرایش نسل‌های جوان به عرفان‌های نوظهور سرخپوستی و غیره.
- ۱۹- گسترش فعالیت‌های قرآنی از جمله برگزاری مسابقات و همایش‌های ملی و بین‌المللی قرآنی؛
- ۲۰- توسعه و تعمیق فعالیت‌های فرهنگی- ورزشی در کشورهای اسلامی و برگزاری مسابقات ورزشی تحت عنوان بیداری اسلامی جهت تسخیر اذهان و ذهنیت‌سازی.
- ۲۱- مبارزه با بدعت‌ها، خرافه‌گرایی و آداب و رسوم غلط در میان مسلمانان؛
- ۲۲- کمک به ریشه کن نمودن بی‌سوادی در کشورهای اسلامی؛
- ۲۳- توسعه فعالیت‌های پارلمانی و استفاده از تجربیات همدیگر در کشورهای اسلامی.

ج- سیاست‌های راهبردی در بخش اقتصادی:

- ۱- تدوین استراتژی‌های اقتصادی جهان اسلام با همکاری نخبگان اقتصادی کشورهای اسلامی؛
  - ۲- تشکیل اتحادیه‌های جدید اقتصادی و تقویت اتحادیه‌های قبلی در کشورهای اسلامی؛
  - ۳- افزایش و توسعه روابط اقتصادی و بهبود ارتباطات تجاری در کشورهای اسلامی؛
  - ۴- تأسیس بازارهای مشترک اقتصادی در کشورهای اسلامی؛
  - ۵- تمرکز بیشتر بر گسترش تعاملات تکنولوژیک و اقتصادی با کشورهای اسلامی؛
  - ۶- گسترش شعاع فعالیت بانک توسعه اسلامی با هدف کمک به حل مشکلات داخلی کشورهای اسلامی؛
  - ۷- گسترش همکاری‌های اقتصادی و استفاده از توان و ظرفیت‌های اقتصادی کشورهای اسلامی برای خنثی‌سازی تحریم‌های اقتصادی غرب و متحدینشان علیه کشورهای اسلامی؛
  - ۸- تأسیس بانک‌های جدید مشترک و نیز تقویت توسعه عملیات بانکی در کشورهای اسلامی.
- د- سیاست‌های راهبردی در بخش اجتماعی:

- ۱- تدوین استراتژی‌های جامعه‌شناختی جهان اسلام با همکاری جامعه‌شناسان مسلمان کشورهای اسلامی؛
- ۲- تأکید بر احیای شعائر دینی و اسلامی در کشورهای اسلامی جهت همگرایی اجتماعی؛
- ۳- توجه بیشتر به سبک زندگی اسلامی و تعلیم و تربیت فرزندان در کشورهای اسلامی و یافتن الگوهای مشترک اخلاق اسلامی در جهان اسلام؛
- ۴- توجه به آزادیهای مشترک اجتماعی در حدود قانون و شرع اسلامی در کشورهای اسلامی؛
- ۵- توجه به حقوق زنان در کشورهای اسلامی؛
- ۶- کمک به افزایش ارتباطات اجتماعی در کشورهای اسلامی؛
- ۷- تشکیل صندوق مشترک در راستای فقرزدایی در کشورهای اسلامی؛
- ۸- تشکیل کانون‌های قضایی و نزدیکی قوانین اسلامی و استفاده از تجربیات همدیگر؛
- ۹- تشکیل کانونی برای بررسی تطبیقی حقوق اساسی در کشورهای اسلامی.

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی‌های بعمل آمده در خصوص تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران در پایداری و پویایی فرآیند تکاملی بیداری اسلامی و تغییر معادلات قدرت در خاورمیانه بر اساس روش‌شناسی تفسیری و آینده‌پژوهی نتایج ذیل بدست آمد:

- ۱- انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی، بعنوان بخشی از واقعیت‌های اجتماعی هستند که از طریق کنش متقابل معنادار و هدفمند انسان‌ها خلق و محصول تعامل انسان‌ها بوده‌اند و نشانه قدرت، پویایی، حیات و نشاط اسلام است؛
- ۲- هر دو واقعیات اجتماعی، بعنوان بخشی از یک فرآیند سیاسی، هستند. نشانه احساس هویت و شخصیت احیاء شده مسلمین در دوران معاصر می‌باشند. لذا انقلاب اسلامی با تأثیر گذاری بر جریان بیداری اسلامی به آن حیات بخشیده و این فرآیند بیداری اسلامی جاری و زنده بوده و هم اکنون با سرنوشت مسلمانان و جوامع اسلامی پیوند دارد.
- ۳- انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی، مقابله با سلطه استعمار و استکبار می‌باشند. نوعی احساس تحقیرشدگی را به جوامع اسلامی القاء و آنرا دچار استضعاف سیاسی، فکری، فرهنگی و ... نموده بودند. پیروزی انقلاب اسلامی در دهه‌های پایانی قرن بیستم، معادلات قدرت در نظام بین الملل و منطقه را تغییر و به چالش کشید و این باور را در میان ملت‌های مسلمان ایجاد

کرد که می‌توان با تکیه بر فرهنگ اصیل اسلامی و هویت دینی، به مجد و عظمت واقعی دست یافت؛

۴- انقلاب اسلامی با تأثیرگذاری بر فرآیند بیداری اسلامی و تکامل آن، امید، رشد و رسیدن به تمدن اسلامی و حضور همه جانبه اسلام را در چشم انداز حیات طیبه اسلامی خود، به جریان بیداری القاء نموده است. انقلاب با باز آفرینی ارزش‌ها و آگاهی‌های دینی در جامعه اسلامی، ایجاد اعتماد به نفس، تقویت روحیه ضداستکباری، فراهم سازی وحدت اسلامی و با القای روحیه اقدام و در کنار آن، حمایت همه جانبه از نهضت‌های اسلامی توانست این جریان را هدایت کند و آن را هدفمند و پرقدرت‌تر از گذشته برای هدف نهایی که همان تعالی مادی و معنوی مسلمانان است به پیش ببرد؛

۵- بیداری اسلامی به تبعیت از انقلاب اسلامی و با تأکید بر مدل همکاری گروهی، پرچمی است که مسلمانان زیر لوای آن می‌توانند به وحدت و اتحاد واقعی برسند؛

۶- برای زنده نگه داشتن و پویایی این فرآیند بایستی نقشه جامع بیداری اسلامی تهیه و با تدوین و بکارگیری استراتژی و سیاست‌های راهبردی مطلوب که دارای سه رکن واقع بینی، ثبات و امنیت است از شعارزدگی پرهیز نمود. چرا که بدون داشتن استراتژی و سیاست‌های راهبردی و عملیاتی، پویایی این حرکت امکان پذیر نمی‌باشد. برخورد هوشمندانه با دشمن و شناخت دقیق طرح‌ها، برنامه‌ها و شیوه‌های اعمال دشمنی آنان و فراتر از آن به دست گرفتن ابتکار عمل و تهاجم به طرح‌ها و نقشه‌های آنان از مهمترین اقدامات اساسی می‌باشد؛

۷- برای پویایی و پایداری بیداری اسلامی و حفظ قدرت انقلاب اسلامی، بایستی با استفاده از شبکه‌های ارتباطی و رسانه‌ای و سایر شیوه‌های دیگر از جمله کمک‌های مالی، دفاعی، علمی و ... و نیز بر تمرکز بیش از پیش و ضرورت افزایش آگاهی و بصیرت مردم و نسل‌های انقلابی بویژه نسل‌های جوان در کشورهای اسلامی اقدام نمود.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- ازغندی، علیرضا و روشندل، جلیل (۱۳۷۴). **مسائل نظامی و استراتژیک معاصر**، چ اول، تهران: انتشارات سمت.
- افی، محمدرضا (۱۳۹۲). «سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران در پایداری و پویایی بیداری اسلامی»، **چکیده مقالات همایش بیداری اسلامی و افق آینده**، چ اول، قم: انتشارات دانشگاه معارف اسلامی.
- افی، محمدرضا (۱۳۹۰). «پایداری و تداوم انقلاب اسلامی ایران در مواجهه با جنگ نرم آمریکا»، **مجموعه مقالات همایش داخلی هفته پژوهش**، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه.
- توتی، حسینعلی و دوست محمدی، احمد (۱۳۹۲). «تحولات انقلابی بحرین و بررسی راهبردهای سیاست خارجی ایران در قبال آن»، **فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی**، سال دهم، شماره ۳۳، تابستان.
- حسینی شهنه، سیدعلی‌اکبر (۱۳۹۰). «اهمیت راهبرد در پایداری هویت جمهوری اسلامی ایران»، **فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی**، سال هشتم، شماره ۲۶.
- خواجه سروی، غلامرضا؛ نجات پور، مجید و محمدی فر، نجات (۱۳۹۱). «ظرفیت الگوسازی انقلاب اسلامی ایران به انقلاب‌های اخیر در منطقه خاورمیانه»، **فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی**، سال اول، شماره ۳، زمستان.
- خیامی، عبدالکریم (۱۳۹۲). «به‌سوی نظریه بیداری اسلامی تحلیل کیفی متن بیانات مقام معظم رهبری در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی»، **فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی**، سال دهم، شماره ۳۳، تابستان.
- دهشیری، محمدرضا (۱۳۸۲). «امت‌سازی در پروژه انقلاب»، **ماهنامه زمانه**، شماره ۱۷، بهمن.
- دهشیری، محمدرضا و نجاتی آرانی، حمزه (۱۳۹۱). «چالش‌های مشترک فرهنگی مذهبی فرا روی گفتمان بیداری اسلامی»، **فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی**، سال هشتم، شماره ۲۸، بهار.
- دهشیری، محمدرضا (۱۳۸۸). «تأثیرات فرهنگی انقلاب اسلامی بر روابط بین‌الملل»، **مجموعه مقالات (بازخوانی تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر بیداری مسلمانان)**، قم: انتشارات پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی (ص).
- سالار، محمد (۱۳۹۱). **غرب و بیداری اسلامی**، تهران: بنیاد اندیشه اسلامی.

شجاعی، هادی (۱۳۹۱). «اهداف و راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، سایت راسخون.

فهیمی، فاطمه (۱۳۹۰). «بیداری اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری»، به کوشش مهدی یزدان پناه، مجموعه مقالات کوتاه دانشجویی بیداری اسلامی، تهران: انتشارات دفتر مطالعات فرهنگی و برنامه‌ریزی اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

قربانی شیخ‌نشین، ارسلان و کارآزما، جواد (۱۳۹۱). «بیداری اسلامی و دستگاه دیپلماسی ایران - فرصت‌ها و تهدیدها»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۲۸، بهار.

طاهری، سید مهدی (۱۳۸۸). «بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر نظام بین‌الملل»، مجموعه مقالات (بازخوانی تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر بیداری مسلمانان)، قم: انتشارات پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی(ص).

محمدی، منوچهر (۱۳۸۸). «بازتاب جهانی انقلاب اسلامی»، مجموعه مقالات (بازخوانی تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر بیداری مسلمانان)، قم: انتشارات پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی(ص).
مقیم، غلامحسین و ستوده، محمد (۱۳۹۲). «بیداری اسلامی و توهم شیعه هراسی(چالش‌ها و راهکار)»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال دهم، شماره ۳۳، تابستان.

مقدس پور، صدیقه (۱۳۹۰). «تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر بیداری اسلامی»، www.ido.ir
منصور، جهانگیر (۱۳۸۰). قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: موسسه انتشارات آگاه، چ یازدهم.

لطفیان، سعیده (۱۳۸۷). استراتژی و روش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

لوئیس، برنارد (۱۳۷۸). زبان سیاسی اسلام، ترجمه غلام‌رضا بهروز لک، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.

میرآقایی، سید جلال (۱۳۸۳). «بیداری اسلامی و مظاهر فرهنگی، سیاسی و اجتماعی آن»، مجله اندیشه انقلاب اسلامی، شماره ۱۰.

نجفی، موسی (۱۳۹۱). «نظریه بیداری اسلامی بر اساس اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال نهم، شماره ۲۸.

واثق غزنوی، قادرعلی (۱۳۸۹). «روش‌شناسی و جایگاه آن در سیاست‌گذاری دولتی»، فصلنامه پژوهش، سال دوم، شماره اول، بهار و تابستان.